

Ökumenikus szempontú megfontolások a liturgiában használt „communio sanctorum” kifejezésről

KARLHEINZ DIEZ

Székeskáptalan, Fulda, Németország
Cathedral Chapter, Fulda, Germany
karlheinz.diez@bistum-fulda.de

Title: *Ecumenical Reflections on the Concept of ‘Communio Sanctorum’ in the Liturgy*

Abstract: *The study focuses on the concept of the ‘communio sanctorum’ (i.e. the communion of saints) and its liturgical use, addressing important eschatological and ecclesiological questions from an ecumenical perspective. Through comparisons of different Christian traditions, it considers both the subjective and the objective genitive sense of the key Latin term of the study, ‘communio sanctorum’, examining its patrological and conceptual-historical background in detail. The Roman Catholic, Evangelical, Reformed and Orthodox liturgical vocabularies and their common biblical basis, namely Hebrews and Revelation, are taken into account. In addition to the Second Vatican Council and other papal pronouncements (e.g. the papal sermon on the Ugandan martyrs), special attention is given to the statements and practices of the Protestant churches. The study concludes that the communio sanctorum, that is, the confessors of the Christian faith belonging to different denominations, are the common saints of the one Church. Consequently, our saints, who pray with the angels and with us, encourage us to work together in this world for the unity of the Church.*

Keywords: *communio sanctorum (communion of saints); liturgy; ecumenism; reformation; Ugandan martyrs.*

A „communio sanctorum” mint kapcsolódási pont

1994. november 10-én kelt „Tertio millennio adveniente” kezdetű apostoli levelében II. János Pál pápa nagy jelentőséget tulajdonít a „vértanúk ökumenizmusának”. Levele 37. pontjában azt hangsúlyozza: „Miként VI. Pál az ugandai vértanúk szentté avatásakor mondott homíliájában kiemelte, a Krisztus melletti vérontással tett tanúság a katolikusok, ortodoxok, anglikánok és protestánsok közös öröksége lett.” Az ugandani vértanúk, akik között anglikánok is voltak, mindannyian „Krisztus neve miatt” haltak meg („nominis Christi causa sunt necati”).

Tanúságtételük azonosságából kiindulva II. János Pál pápa ugyanabban a pontban később azt a következtetést vonhatja le, hogy a 20. század martirológiumának „föltétlenül hatása lesz az ökumenizmusra is, hiszen talán a szentek, a vértanúk ökumenizmusra a legbeszédesebb. A megosztó tényezőknél erősebb hangon beszél a szentek közössége.” A „communio sanctorum” tehát fontos ökumenikus motívumként jelenik meg ebben az írásban.

Továbbra is vezetni és aktualizálni kell az ókeresztény egyházban bevett és az egyház liturgiája számára fontos martirológiumokat – amelyeket az évszázadok során mindig ki-kiegészítettek –, nehogy elveszzen azok jelentősége napjainkban. Az egyház szentjeinek és boldogjainak a sorába nemcsak azokat vették fel – mondja ugyancsak a 37. pont –, akik vérüket ontották Krisztusért, hanem egyháztanítókat, misszionáriusokat, hitvallókat, püspököket, papokat, szüzeket, házastársakat, özvegyeket és gyermekeket is. Napjainkban az egyházak a liturgia területén egyre inkább felfedezik közös vonásaikat, és ez új horizontot nyit. Az istentisztelet mint a hit közös

alapjaira való emlékezés eddig nem is sejtett újító erőket szabadíthat fel.

Érdeemes tehát egyszer külön ökumenikus szempontból is megvizsgálni a „communio sanctorum” motívumát a keresztény liturgiában. E vizsgálódás során rájövünk: a szentek tiszteletének problémakörén túl mindez felvet egy fontos dogmatikai kérdést, amely aztán egyháztani horizontokat is megnyit.

Emlékezés: a „communio sanctorum” fogalma – „közösség a szentben” (genitivus objectivus) vagy „szenteknek a közössége” (genitivus subjectivus)

A téma megközelítését kezdhetjük a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) egyik fontos részletével. Az egyház tanításának ünnepélyes megfogalmazása előtt a zsinat újra meg újra liturgikus ünnepléssel fejezte ki a lényegét, az „Egészre” figyelve. Ennek egyik fontos részlete az eucharisztia ünneplésekor az evangéliumskönyv intronizálása volt. Ezt az eleinte viszonylag kevésbé hangsúlyos liturgikus mozzanatot már az ötödik általános összejeveteltől kezdve egyre ünnepélyesebben végezték: egy püspök vitte végig az evangéliumskönyvet a Szent Péter-dóm középső hajóján, miközben mindenki a 117. zsoltárt („Dicsérjétek az Urat, minden népek!”) és a „Christus vincit”-et énekelte („Krisztus győztes, Krisztus király, Krisztus uralkodik mindörökké”), majd Isten igéje elfoglalta kiemelt helyét az oltáron, az égő gyertyák között. A zsinat legfőbb feladata tehát: az Úr igéjére hallgatva továbbadni azt hamisítatlanul és megcsonkítatlanul. Emellett az is erős nyomatékot kapott ezzel a liturgikus mozzanattal, hogy a hívek részvétele az egyház életében Isten hirdetett igéjének a meghallgatásával kezdődik; és mindennek természetesen ökumenikus szempontból is nagy súlya volt. (A liturgikus gyülekezet görög

megnevezése az „ekklészia” szóra vezethető vissza, amely etimológiailag a ‘kihív, összehív, egybegyűjt’ jelentésű „ekkaleó” igéből származik.)

Hogy az eucharisztia mennyire fontos éppen a „communio sanctorum” kérdése kapcsán is, arra leginkább akkor derült fény, amikor Aranyaszájú Szent Jánosnak az Isteni Liturgiáját ünnepelték. Ebben a pap az ostya megtörése és kiosztása előtt felemeli azt, majd hangosan felkiált: „Szentség a szenteknek!” (görögül: „ta hagia toisz hagioisz”) E szavakban feltárul a „communio sanctorum” kifejezés csodás tartalmi gazdagsága: „az Isten által megszentelteknek a közössége az Isten által megszenteltnek a révén”. Isten szent adománya adatik Isten szent népének, amely nép ezen ajándék által egyesül azzal az egyedül szent Istennel, akiről közvetlenül az előző szavak elhangzása után így énekel a liturgikus kórus: „Egy a szent, egy az Úr, Jézus Krisztus, az Atyaisten dicsőségére!” A „szentek közössége” kegyelmi ajándék, alapját Isten szent adományai képezik, és a megszentelt emberek életében ölt formát.

A „communio sanctorum” birtokos szerkezet elsősorban tehát az Isten által egyházának ajándékozott szent adományokra vonatkozik, különösen az eucharishtiában adottakra; ebben az értelmezésben a „communio” és a „sancta” szavak alkotta birtokos szerkezet egy genitivus objectivus. És csakis ezen mindent megalapozó ajándék révén válnak az azt befogadó emberek is szentekké – ebben az értelmezésben viszont a vizsgált szó szerkezetben a „communio” és a „sancti” kifejezések genitivus subjectivust alkotnak. A szent adományokban való részesedés veti meg annak a közösségnek az alapját, amelyet a megszentelt keresztények Krisztussal és egymással élnek meg. Mivel a szentek közössége a Feltámadottal való közösség, ezért túllép az időnek és a térnek a határain, korlátain. A „communio sanctorum” kifejezés eme jelentésárnyalata már Remesianai Niketasznál (megh. 414 körül) megjelenik; őnála bukkan fel e szó szerkezet először az Apostoli Hitvallás szövegének kiegészítéseként. Niketasz értelmezésében e „communio” az egyház összes tagjának a történelem és az eszkaton egészét átfogó aktuális közössége.

Aki igaz életet él, az a szentek közösségébe tartozik. E közösség benne gyökerezik a világban, de „felfelé” túlnyúlik e világ határain. E „communiónak” a világot szolgálva arról kell tanúságot tennie, hogy e világ Istenre irányul. Így aztán minden helyi egyház szent gyülekezet és szentek gyülekezete, hiszen e gyülekezet részesedik a „sancta”-ból, az isteni üdvadományokból. Minden egyes keresztény ember is szent, mert szentté vált Krisztusnak és az ő egyházának szentségéből részesedve. E részesedés, illetve részesítés elsősorban a Krisztus misztériumában való megmerítkezésben, a keresztségben és az eucharishtiában valósul meg. A „communio sanctorum” azonban átfog minden Krisztus által megszentelt embert itt e világon és Istennél a beteljesedésben. Hiszen Jézus halála és feltámadása által Jézus számára – és így az ő egyháza számára is, vagyis mindazoknak, akik hisznek benne – a halál immár nem elválasztó, hanem pusztán megkülönböztető határ azon szentek között, akik e világon, illetve azok között, akik már a beteljesedésben élnek.

Mindez a keresztényeknek, az angyaloknak és a szenteknek teret és időt, eget és Földet átfogó közösségről beszél. Csakhogy e megközelítés az ókeresztény és a középkori egyházban egy idő új, sajátos jelentésárnyalatot kapott: elsősorban az elhunyt szentekkel fennálló közösségre értették, ez volt az összetartó kapocs az „ecclesia militans” és az „ecclesia triumphans” között. Fontos leszögezünk e ponton: a „communio sanctorum” kifejezést azzal a céllal emelték be az Apostoli Hitvallásba, hogy azzal az egyház lényegére világítsanak rá.

Egyazon gondolat azonban más-más hangsúlyokat kaphat, így az egyes egyházaknak e téren is más és más árnyalatú a hagyománya. Van, ahol a szentek az angyalokkal együtt a mennyei liturgia végzői – elsősorban a bizánci hagyományban. Más hagyományok inkább példaképeket látnak a szentekben, akik közbenjárnak értünk, segítenek minket, illetve akiket tisztelünk és segítségül hívunk; ők már elérték ugyan a célhoz, mégis kapcsolatban vannak velünk, aggódnak értünk – ilyen például a katolikus felfogás. Megint más hagyományból, a protestánsból alapvetően

hiányzik a tisztelet és a segítségül hívás mozzanata, ugyanakkor manapság ott is újra erősödik a „szenteknek” az a szerepe, hogy ők a hit példaképei, illetve hogy ők Krisztus-tanúk.

A következőkben arra törekszünk, hogy – bár csak rövid válogatásban – legalább nagyjából felvázoljuk azt, e fenti hagyományok liturgiájában milyen módon jelenik meg a „szentek közössége”.

Konstatálás – a „communio sanctorum” mint genitivus subjectivus

A római katolikus liturgiában

A szentek tiszteletében és segítségül hívásában igen sokféle módon kerül elő a „szentek közössége” – még ha a népi jámborságot nem is vesszük figyelembe –: könyörgésekben, prefációkban, himnuszokban. E téren a heortológia (görögül: heorté = ünnep) mint az egyházi ünnepeknek és ünnepnapoknak a tudománya segíthet megállapítani, miként nőttek össze az Úr ünnepei, Máriának és a szenteknek az emléknapi liturgikus évvé és liturgikus naptárrá. A „szentek közössége” motívum az Apostoli Hitvallásban való megemlézése mellett főleg az eucharisztikus imában kap kiemelt szerepet: a Sanctusban, az átváltoztatás után a szentek közbenjárását kérő részben, illetve a Római kánonban már az átváltoztatás előtt is. Míg a prefáció középső része Isten üdvetteiről számol be, addig utolsó mondata már a Sanctus felkiáltásaihoz vezet át, amelyek az isteni „dicsőség himnuszát zengik”, és melyeket az eucharishtiát ünneplő közösség együtt énekel a „mennyei seregekkel” és a szentekkel. A szentek közbenjárását kérő intercessziók a kánonban abból a hívő tudatból fakadnak, hogy egyetlen közösséget alkotunk a szentekkel, és hogy ők különösen az eucharisztia ünneplésekor együtt imádkoznak velünk, közbenjárnak értünk. A földi és mennyei liturgia eme összefüggésére a II. Vatikáni Zsinat „Sacrosanctum Concilium” kezdetű liturgikus konstitúció-

jának a 8. fejezete tér ki: „A földi liturgiában annak a mennyei liturgiának előízét élvezük, melyet Jeruzsálemben ünnepelnek, a szent városban, ahová zarándokként tartunk, ahol Krisztus, a szentély és az igazi sátor szolgája ül Isten jobbján; a földi liturgiában az összes mennyei sereggel együtt énekeljük az Úrnak a dicsőség himnuszát; tisztelettel megemlékezvén a szentekről némi részt és közösséget remélünk velük.”

Az ortodox liturgia

Az ortodox liturgia még erősebben hangsúlyozza a földi és a mennyei liturgia kapcsolatát. A liturgiát e világon ünneplő gyülekezet próféta jele és mása a mennyei liturgiának. A földi liturgiában a hívek a mennyei liturgia előízét érzik, és ily módon részeseznek abból a mennyei liturgiából, amelyet zarándokútjuk végpontján, a mennyei Jeruzsálemben ünnepelnek, ahol Krisztus ül Atyja jobbján. A liturgia motiválja a földi egyház tagjait arra, hogy minden angyallal és arkangyallal és minden beteljesedett emberrel együtt ők is zengjék a szeráfoknak azt a trisztagionját, amelyet Izajás próféta hallott meghívása látomásában (Iz 6,3), és hogy a „Gloria Deo”-val (Lk 2,14) csatlakozzanak ahhoz a dicsőítéshez, amelyet az angyalok énekeltek Jézus születése után az Atyaistennek. Míg az ortodox kórus énekelni kezdi a Sanctust, amelyet „arkangyalok ezrei és angyalok tízezrei... a kerubok és szeráfok énekelnek Isten trónja előtt”, addig a pap megvallja: „E szent hatalmakkal együtt mondjuk mi is, Emberszerető Úr: Szent vagy, mindennél szentebb...”

Intenciójával a liturgia a parúzia eszkatologikus beteljesedésére irányul, így az isteni dicsőség zálogaként és előzetes ajándékaként fogható fel. A hívek nincsenek sohasem egyedül imádkozásukban, hiszen mindig ott van egy „odafenti” sereg, amelyhez csatlakozhatnak. Az egyedül, önmagában imádkozó hívő is mintegy tagja az angyalokkal való koncelebrációnak; az ikonosztázt is Krisztusnak,

Máriának, az angyaloknak és a szenteknek a képei díszítik. Az „odaáti” világ jelen van e világon is.

A lutheránus liturgiában

A lutheránus istentiszteletben – inkább implicit, mint explicit módon – a szentek kétszer jelennek meg: a Hitvallásban és az úrvacsora prefációjában. A Hitvallásban szereplő „szentek közössége” e helyen leginkább az előtte álló „szent keresztény egyház” kifejezés pontosabb meghatározása; az úrvacsora prefációjában pedig a szentek ugyan nem kerülnek elő név szerint, mégis sejthető, hogy e helyütt a földi és a mennyei egyház, ég és Föld összekapcsolódásának a témája áll a középpontban Isten dicsőítésére. Amerikai lutheránus liturgiákban figyelhető meg az a tendencia, hogy a liturgia e pontján elhangzik egyes beteljesedett embereknek a neve, és felbukkannak bizonyos név szerint említett szentekhez intézett hálaimák is, bár e szentek alapvetően bibliai alakok. Az 1956-os lutheránus Agenda I.-ben a fix dátummal és rögzített propriummal rendelkező emléknapiak között például ott van a szentek emléknapija (nov. 1.), valamint Szent Mihály arkangyal és minden angyalok emléknapija is. Ezen kívül található még proprium a vértanú-, illetve egyháztanító-emléknapiakra, a következőkkel: olvasmány és evangélium, könyörgés, alkalmi ének, bevonulási zsoltár és egy bibliai vótum, azaz bibliavers. Példaként hadd idézzem a november 1-jei könyörgést: „Urunk, Istenünk, felvettél minket a szentek közösségbe, amely minden időben és minden helyen a Te neved dicsőségét zengi. Add hálátelt szívvel éreznünk, hogy mi is hívők hosszú sorának láncolatához tartozunk, összekapcsolva velük a Te megvallásodban és abban az örömben, hogy Téged látunk színről színre.”

A Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands [Németország Egyesült Evangélikus-Lutheri Egyháza] 1991-ben közzé tett egy útmutatót, melynek címe: „Mária, Urunk édesanyja”.

Ezen írás 80. pontjában ezt olvashatjuk: „A szentek közösségébe mindazok beletartoznak, akik Krisztuséi: az élők és az elhunytak... Összekapcsolódnak Isten dicsőítésében a mennyei szentek és a földi szentek – az előbbiek közt ott van Mária is, utóbbiak között pedig ott vagyunk mi is.” A szentekkel más helyütt is találkozhatunk: az „evangélikus liturgikus naptárban” és az énekeskönyvekben.

A református liturgia

A „szentek” kifejezés a református liturgiában alapvetően az egybegyűlt gyülekezetet jelenti. A német nyelvű svájci református liturgiában (az 1983-as Agendában) a reformáció napjára szóló úrvacsora-formulárium szerint a következő megszólítással kezdődik az úrvacsora vétele előtti ima: „Mindenható Atya, úgy akartad, hogy az egyház szentek közössége legyen, mert te Szent, Úr és Megváltó vagy.” E megszólítás összekapcsolja Lev 19,1sk-t („Az Úr így szólt Mózeshez: „Szólj Izrael fiainak egész közösségéhez és mondd meg nekik: Legyetek szentek, mert én, az Úr, a ti Istenetek szent vagyok.”) az Apostoli Hitvallással. Hasonló módon húsvét éjszaka is elhangzanak könyörgések a hit tanúiert, „diakónusokért, diakonisszákért és segélyszervezetek munkatársaiért szerte a világon, valamint apákért, anyákért és tanárokkért, akik gyermekeiknek eleven tanúságtételét adják a hitnek, és mindazokért, akik törődnek a szenvedőkkel, és elviszik a remény fényét a világba.”

A református gyülekezetben nem imádkoznak közbenjáróként és segítőként a szentekhez, és az istentiszteletekben sem könyörgésekben, sem énekekben nem kerülnek elő az apostolok és a védőszentek; mindössze a húsvét éjszakai ünneplés nevezi néven a hit néhány tanúját. Mindazonáltal a református népi vallásosság nem mond le az elmúlt korok Krisztus-tanúiról. Egyre nagyobb érdeklődéssel szeretnék mélyebben megismerni a mennyei gyülekezet „boldogjait” a maguk egészen személyes, összetéveszthetetlen

Krisztus-tanúságtételével. Zwingli nem tér ki ugyan megnyilatkozásaiban a földi és a mennyei istendicsőítés egységére – mert erre szerinte nem szolgáltat elég alapot a Szentírás –, de tudatában volt annak.

Röviden, vázlatosan áttekintettük eddig, milyen jelentőséget tulajdonítanak egyes keresztény liturgikus hagyományok a „szentek közösségének”. Ezek alapján felmerül a kérdés, tulajdonképpen milyen bibliai vonatkozásokat kell e kérdés kapcsán tekintetbe vennünk. Hiszen minden keresztény egyház és közösség istentiszteletében a Szentírás isteni igéjét hirdetik, azt olvassák fel és meditatálják.

A bibliai alapok: „liturgikus körmenet Isten szentélyéhez”

Választott témánk kapcsán a Szentírásból leginkább a Zsidóknak írt levél és a Jelenések könyve fontos. Előbbi szerint a hívek élete egyetlen nagy zarándoklat Isten szentélyéhez azzal a céllal, hogy ott a hívők közel legyenek Istenhez, lássák és dicsőítsék Őt, és áldozatot mutassanak be Neki. Ebből fakadnak a levél ismert témái: Isten zarándok népe; Isten népe mint kultikus közösség; Krisztus, az Isten Fia mint megváltó és megszentelő főpap, feje és vezetője a zarándokló kultikus közösségnek; a hívek erkölcsi élete pedig feltétele és következménye annak, hogy részük lehet Krisztusnak, az ő vezetőjüknek a kultikus tettében; az Ószövetség megszentelő kultusza mint Krisztus megszentelő kultuszának az előképe és árnyéka; az immár időtől független aktualitása annak a mennyei liturgiának, amelyet a megdicsőített Úr az Atya jobbán ünnepel az angyalok és a már céljukhoz elért igazak ünnepi közösségében, és amelyen a keresztények már most részt vesznek. A keresztények (liturgikus értelemben) nem a Sinai hegyhez közelednek, hanem Sion hegyéhez, az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez; ezt hangsúlyozza a Zsidóknak írt levél (vö. 12,22–24).

A keresztény élet olyan, mint egy liturgikus körmenet Isten szentélyéhez, melynek célja az, hogy a zarándoklat résztvevői megjelenjenek Isten színe előtt. Sőt az új hitet elfogadó és új életet kezdő keresztények bizonyos értelemben már el is érték liturgikus zarándoklatuk célját, Jézusnak, az egyetlen főpapnak és az Új Szövetség igaz közvetítőjének köszönhetően. Jézus mint egyetlen és tökéletes pap a maga liturgiáját e világon, elsősorban a Golgotán teljesítette be, és immár dicsőségben ül az Atya jobbján, hogy ott folytassa az általa a Földön megkezdett liturgiát, bevonva abba a még e világon zarándoklókat.

E bevonás mutatkozik meg azokban a földi rítusokban, amelyeknek a leple alatt Krisztus mennyei liturgiája tárul fel – hiszen e rítusok azt képezik le, amit Jézus a mennyben tesz. Az e világi és a mennyei liturgia egyetlen realitást alkot, különbség csak láthatóságukban és teljességükben van – mint egy szimbólum és az az által szimbolizált valóság között. Az egész Jelenések könyve erről a mennyei liturgiáról beszél, részben olyan kultikus tárgyakat és rítusokat megnevezve, amelyek használatosak voltak mind a zsidó, mind a keresztény istentiszteletben (hétágú gyertyatartó, a szövetség ládája, illatáldozati oltár), részben pedig oly módon, hogy az e világi liturgia bizonyos elemeit átviszi a mennyei liturgiára (fehér ruhák, énekek, doxológiák). A jeruzsálemi Templomban esténként illatáldozatot bemutató liturgikus személy, illetve az ugyanezt az esti istentiszteleten a keresztény templomban megcselekvő keresztény pap egyazon mennyei ősképnek a képmásai, tudniillik az angyaléi az arany füstölővel (vö. Jel 8,3sk). Még az Isten háza is a mennyei templom képmása, illetve megjelenítése az „új égnek”, az „új Földnek” és az „új Jeruzsálemnek” (Jel 21,1–2). A jánosi Jelenések könyve úgy tudja, hogy a szentek Isten templomának oszlopaivá váltak (Jel 3,12); együtt ülnek a trónuson Krisztussal, a bűn és a halál legyőzőjével (3,21); mint királyok és papok Vele együtt uralkodnak és ítélik a világot (5,10; 20,6), és gondjuk van üldözött szolgatársaik és testvéreik üdvösségére (7,15). A vértanúk ott szolgálnak a mennyei liturgiában (7,15), és minden szentek imái odakerülnek Isten elé (8,3sk).

A „*communio sanctorum*” kifejezés liturgikus használatának ökumenikus perspektívája, három szempontból

A „*communio sanctorum*” kifejezés használata ökumenikus szempontból igen jelentős módon kiemeli Krisztus egyházának eszkatologikus dimenzióját

A Zsidóknak írt levél és a jánosi Jelenések könyve által mondottakat érdemes egyháztani szempontból is végiggondolni, és ebben segítségünkre lehet a II. Vatikáni Zsinat egyházzól szóló konstitúciója, a „*Lumen Gentium*”. Ennek 8. pontjában azt olvashatjuk, hogy Krisztus egyháza „Péter utóda és a vele közösségben élő püspökök által kormányzott katolikus Egyházban létezik (*subsistit*)”. Majd így folytatja a zsinat: „jóllehet szervezetén kívül is megtalálható az igazságnak és a megszentelésnek több eleme, melyek mint Krisztus egyházának saját ajándékai, a katolikus egységre sarkallnak.” Ha mindehhez hozzávesszük a *Lumen Gentium* 48–51. pontjaiból – amelyekben a zsinat a zarándokúton lévő egyház eszkatologikus jellegét és a mennyei egyházzal való egységét tárgyalja – az ott olvasható egyháztani kijelentéseket, akkor feltűnhet, hogy a szentek teológiájának témája az eszkatológia és az ekkleziológia határmezsgyéjén kerül elő. A szentekre vonatkozó kérdés érinti tehát egyfelől az egyház eszkatologikus dimenzióját, másfelől ekkleziológiailag az egyház önmeghatározásával kapcsolatos. A *Lumen Gentium* előbb idézett 8. pontja azt írta, bizonyos elemek „sarkallnak” a katolikus egységre; ugyanez a fejlődési irány bukkan fel a 48. pontban is, ahol Krisztus egyháza halad beteljesedése felé: „Az Egyház, melybe Jézus Krisztusban mindnyájan hivatalosak vagyunk, és Isten kegyelméből eljutunk az életszentségre, csak a mennyei dicsőségben válik teljessé...”, valamint kissé később: „ugyanis az Egyházat már a földön igazi, bár még nem tökéletes szentség

ékesíti. Amíg azonban nem lesz új ég és új föld, melyekben igazságosság lakik (vö. 2Pt 3,13), addig a zarándok Egyház szentségeiben és intézményeiben, melyek ehhez a történelmi időhöz tartoznak, e világ mulandó alakját hordozza, és maga is ott él a teremtett dolgok között, melyek mindmáig sóhajtoznak és vajúdnak, és várják Isten fiainak megnyilvánulását (vö. Róm 8,19–22).” Az egyház önmeghatározása: eszkatologikus üdvközösség.

Amennyiben ökumenikus perspektívából szemléljük a „communio sanctorumot”, akkor az kifejezi a Krisztus Lelke által eltöltött egyetlen egyház egyre szorosabb összetartozásának a dinamikáját. A Lumen Gentium 49. pontjában ezt olvashatjuk: „Mert Krisztus valamennyi híve az ő Lelkének birtokában összeolvad az egy Egyházba, és egymáshoz kapcsolódik őbenne (vö. Ef 4,16)”. A szentek közösségében maga Krisztus a tulajdonképpeni cselekvő. Krisztus a forrása és a feje Isten népe életének és minden kegyelemnek – vagyis a keresztény egzisztencia Jézus halálában és feltámadásában gyökerezik. Ez a szemléletmód tágabb ökumenikus perspektívát nyit. Ha megfeledkeznénk a mennyei liturgiáról, az azt jelentené, hogy elutasítjuk az egyház eszkatologikus feszültségét. Fontos ökumenikus feladatunk marad tehát a jövőben is eszmét cserélni minderről, és ehhez kapcsolódóan a szentek tiszteletének és segítségül hívásának a kérdéséről, valamint a liturgiából a konkrét élet irányába ható szociális-karitatív impulzusokról is.

A „communio sanctorum” fogalom használata
tudatosítja bennünk: közös szentjeink a beteljesedésbe
már megérkezett tanúi a hitnek

A földi egyház istendicsérete abba a mennyei liturgiába kapcsolódik bele, amelyben Jézus Krisztus, az örök főpap vezeti az angyalok és a szentek dicsőítését Isten üdvözítő tetteiért. Mert a földi egyház liturgikus szolgálata az az egyetlen igazi istentisztelet, amelynek a pátriárkák és a próféták voltak az előfutárai;

amelyet a megváltó Jézus Krisztus alapozott meg; amelyet a földi egyház hordozhat tovább; amelyet Jézus Krisztus mint a majdan mindeneket egyesítő örök főpap mutat be örökkön örökké az Atya trónjánál. Mindez azt is jelenti, hogy liturgikus istendicséretünk konfesszionális megosztottsága e világon fennáll ugyan, ám Isten trónja előtt már nem. És jelenti még azt is, hogy liturgikus hálaadásunk – akár tudatában vagyunk ennek, akár nem – olyan dicsőítésbe kapcsolódik bele, amely Isten minden üdvített megénekli: mind az egyházunk híveinek üdvösségére adatott kegyelmi adományok teljességét, mind a megszentelésnek és az igazságnak azokat az elemeit, amelyek révén Isten az egyházainkon kívülieket is elvezeti az üdvösségre. Függetlenül attól, hogy mi katolikusok az elszakadt egyházak és közösségek keresztény híveitől élesen elhatárolódunk-e vagy sem – és viszont –, ha liturgikus hálaadásunk a mennyei liturgiára irányul, akkor Isten üdvözítő tetteinek liturgikus dicsőítése magába foglalja minden egyház és közösség híveit. Hiszen az Isten trónjánál ünnepelt mennyei liturgiához egyfelől hozzátartoznak azok a szentek is, akik az egyházszakadások előtt éltek e világon és ezért „közös szentjeinknek” tekintendők, másfelől a skizmák utáni korok szentjei is. Utóbbiaknak ugyan tudomásul kellett venniük koruk e világi szakadásait, ám Isten trónusánál most mindannyian egyek, úgyhogy ők – megint egy másik módon – szintén „a mi közös szentjeink”. Mindezt végiggondolva skizmáink határai fellazulnak, ami persze nem szabad csökkentse igyekezetünket a teljes egység keresésére. Úgy vélem, az ökumenizmus korában ajánlatos az egyházak határaitól függetlenül azoknak a szenteknek is figyelmet szentelni – sőt akár a tiszteletet is megadni nekik –, akik az egyházszakadások korában más egyházban éltek. Mindeközben világos kell legyen: ezzel nem relativizálódik az az alaptétel, mely szerint minden kegyelem egyedüli közvetítője Jézus Krisztus; az emberek érdemszerző tetteinek nincs szótériológiai értelemben vett tanbeli szerepük; és hogy a szentek nem egy közbülső „hivatali út” beépítését jelentik az Istenhez fűződő közvetlen kapcsolatunkba. Ily módon

az egyházak egymás számára közvetíteni tudják a Lélek adományaiból való részesedésüket, és ez minden bizonnyal sokban hozzájárul egymás közti kiengesztelődésünkhöz.

A „communio sanctorum” kifejezés használata utal a liturgikus-doxológiai alapokra

Továbbra is érvényben van az ősi „lex orandi – lex credendi” szabály. A keresztény egyházakat és közösségeket elválasztó dogmatikai kijelentéseket érdemes hozzámérni az istentiszteleti örökséghez. És tovább kellene kutatnunk azt, hogy imáink szövegei alapján nem állunk-e mégis sokkal közelebb egymáshoz annál, mint azt egyes dogmatikai megfogalmazások sejtetik. Hiszen minden kor minden egyházában megmaradtak az alapvető közös vonások: a felekezeti máshová tartozó keresztények közös imádságukban megvallják és dicsérik Isten üdvötteit Jézus megtestesülésében, életében, szenvedésében és halálában, feltámadásában és mennybemenetelében; hálát adnak a bűnök bocsánataért, az embereknek adott reményért, és az eljövendő világban megvalósuló beteljesedésért; megvallják egyetlen Istenként az Atyát, a Fiút és a Szentlelket. Mindezzel a hívek alapvető hittartalmakat mondanak ki imájukban, ám nem a tudomány teológiai nyelvén beszélve, hanem doxológikaként, vagyis az Isten jósága által megérintett emberi szív középpontjából fakadó hálaadó imádság formájában. Megtanulni mindezt csak az egyetlen hatalmas dicsőítéshez elvezető „szentek közösségében” lehet. És az is világos, hogy a „szentek közössége” vonatkozik a szentség minden aspektusára, mind a „communio sanctorum” genitivus objectivusként vett értelmére, mind a genitivus subjectivusként vettre.

Ilyen szemmel olvasva a Lumen Gentium 50. pontja komoly ökumenikus jelentőségű: „De a legnemesebb módon akkor valósul meg egységünk a mennyei Egyhazzal, amikor különösen a szent liturgiában, melyben szentségi jelek által hat ránk

a Szentlélek ereje, az isteni fölség dicsőségét közös ujjongással ünnepeľjük.”

II. János Pál pápa az „Ut unum sint” kezdetű enciklikában (49. pont) abban az összefüggésben írt az ökumenikus erőfeszítésekről, hogy a katolikus egyház tagjai miként ismerjék el a más keresztényeknél felismerhető értékes javakat: „Az életszentségnek és az egy Úrhoz való hűségnek e közös tanúságtétele kegyelemben rendkívül gazdag ökumenikus erőforrás.”

A katolikus Német Püspökkari Konferencia és a Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands [Németország Egyesült Evangélikus-Lutheri Egyháza] bilaterális munkacsoportja „Communio sanctorum – az egyház mint a szentek közössége” címmel (Würzburg/Weißenhaus, 2000) kiadott egy közös nyilatkozatot, amely pontosabban körülírja a fenti kérdésben rejlő ökumenikus potenciált: „Közösen valljuk meg hitünket a szentek közösségében, amely átfogja a feltámadott Krisztusban élőket és megholtakat (Róm 17,7–9). E közösséget istentiszteleteinkben és az egyéni lelki életben más-más módon fejezzük ki, ebben tehát különböznek egyházaink. Az evangélikus értelmezés szerint a szentekről való megemlékezés egyedül az Istenhez irányuló imában valósul meg. A katolikus egyházban azonban a szentek emlékezete öltheti a hozzájuk való fordulásnak egy olyan alakját is, amely – bár csakis Krisztusban lehetséges – megkülönböztetendő a Krisztushoz intézett imától. Amennyiben a tanításban és a gyakorlatban e feltételek betartatnak és Krisztus egyedüli közvetítő szerepe nem szenved csorbát, evangélikus értelmezés szerint a fennálló különbség nem választja el egymástól egyházainkat.” (243. pont)

„Ez a kölcsönösség hasznos eszköz lehet a recepcióban: ez lehet tudniillik az az út, amely az egyházban megélt hit valóságából kiindulva tart az egyház lényege és – a Feltámadott által megígért hatalommal bíró – küldetése felé.” (272. pont)

E mondat számomra felhívás értékű.

Felhasznált irodalom

- ALOYS K.: Unterwegs zur vollen Einheit der Christen, Ökumenische Dimensionen des Heiligen Jahres 2000, in: ders.: Ökumenische Pilgerschaft, Paderborn 2002, 293–307.
- BERNHARD, M. SJ, H.: Eucharistie. Geschichte, Theologie, Pastoral (GOTTESDIENST DER KIRCHE, Handbuch der Liturgiewissenschaft, Teil 4), Regensburg 1989.
- BÖTTIGHEIMER, C.: Anrufung der Heiligen – ein ökumenisches Problem?, In Anzeiger für die Seelsorge 107 (1998), 282–288.
- GARIJO-GUEMBE, Miguel M.: Gemeinschaft der Heiligen. Grund, Wesen und Struktur der Kirche, Düsseldorf 1988.
- HELMRATH, J.: Die Inthronisation des Evangelienbuches auf Konzilien, In Hans Peter Neuheuser (Hg.): WORT UND BUCH IN DER LITURGIE, Interdisziplinäre Beiträge zur Wirkmächtigkeit des Wortes und Zeichenhaftigkeit des Buches, St. Ottilien 1995, 233–279.
- KUNZLER, M.: Porta Orientalis. Fünf Ost-West-Versuche über Theologie und Ästhetik der Liturgie, Paderborn 1993.
- Liturgiekonferenz der evangelisch-reformierten Kirchen der deutschsprachigen Schweiz (Hg.), Bde. I-V, Bern 1972/1983/1992/2000.
- MÜLLER, G. L.: Art. Gemeinschaft der Heiligen, in: LThK³ 4 (1995) 433–435.
- MÜLLER, G. L.: Gemeinschaft und Verehrung der Heiligen. Geschichtlich-systematische Grundlegung der Hagiologie, Freiburg–Basel–Wien 1986
- SCHLEMMER, K. (Hg.): Heilige als Brückenbauer, Heiligenverehrung im ökumenischen Dialog (Andechser Reihe Bd. 1), St. Ottilien 1997.
- SCHNACKENBURG, R.: Gemeinschaft mit den Engeln und Heiligen. Gedanken nach Hebr 12, 22-24., In COMMUNIO SANCTORUM, Einheit der Christen – Einheit der Kirche (FS Bischof Paul-Werner Scheele), hrsg. V. Josef Schreiner u. Klaus Wittstadt, Würzburg 1988, 82–96.
- SCHNEIDER, M.: Das Sakrament der Eucharistie (Edition Cardo Bd. 94), Köln 2003.
- STUFLESSER, M.: „Ich glaube die Gemeinschaft der Heiligen...“ Liturgietheologische Überlegungen zur Heiligenverehrung im ökumenischen Kontext, in LJ 62 (2012) 104–130.
- VERHEUL, A.: Einführung in die Liturgie, zur Theologie des Gottesdienstes, Wien–Freiburg–Basel 1964.

Fordította: Németh Attila

Überlegungen zur „*Communio Sanctorum*“ in der Liturgie. Ihre Bedeutung in ökumenischer Hinsicht, in: Diósi Dávid – Bakó László (szerk.): Scribe, doce, predica! A 80 éves Roos Márton püspök köszöntése, Jel Kiadó, Budapest 2022, 493–508.